

стабільності в протилежній площині .

В ходе исследования выявлено, что конфликты снижают напряжение, способствуя при этом стабилизации и интеграции внутрigrупповых отношений, предоставляя участникам конфликта непосредственную возможность выражения противоречивых требований; предотвращают стагнации, стимулируют интерес и любопытство, выступая в роли медиатора, с помощью которого артикулируются проблемы и находятся их решения; служат основой социальных изменений; четко разделяет различные группы и этим способствуют установлению групповой и персональной идентификации.

Ключевые слова: политическая стабильность , политический конфликт.

Panarin A. Political stability and conflict: research on the relationship

Political stability, political science as an object of study is a multidimensional problem. Since the area of science has not developed a clear interpretation of the relationship between conflict and stability, one of the important aspects of the study of this problem is to determine the role of conflict in modern society, and to investigate their influence on the formation of political stability. The importance of research problem sin this perspective is enhanced by the fact that it points the way to overcome the one-sided, positive- negative attitude towards the conflict, and provides a broader, multi-dimensional understanding of its role in public relations, as the paradigm of conflict resolution allows us to investigate the formation of political stability in the opposite plane.

Today one of the most fruitful ways to develop such a theory of political stability, which is so necessary to society, is its consideration as a special case of a state political process, due to its other state in the first place - conflict. This path involves identifying their relationships, and identity matches their inherent features, analysis of the role that belongs to the political conflict and its impact on political stability.

The study found that conflicts reduce stress, thus contributing to the stabilization and integration of intragroup relations , giving participants the opportunity of expressing direct conflict conflicting requirements, prevent stagnation , stimulate interest and curiosity , acting as a mediator by which articulate problems, their solutions are , are the basis for social change , clearly separates the different groups to allow for the establishment of group and personal identity; addition, decentralized groups and free society, conflict, aimed at resolving tensions between adversaries, often plays a stabilizing and integrative role. Allowing crisp and clear expression of contrary claims, these social systems are able to improve their structure by eliminating sources of conflict. Multiple conflicts that they (the system) feel help them get rid of the sources of antagonism and achieve internal cohesion. These systems provide for themselves through the institutionalization of conflict, an important stabilizing mechanism. In addition to this intragroup conflict often breathes new life into existing standards or new causes.

It is important to note that political stability and political conflict is not definitely opposed to each other, nor are they in a dialectical «cross assignation» and «cross negation.» In essence, being a manifestation of social needs and interests , reflecting the changing balance of forces participants of public relations and political conflict and political stability perform another very important function - providing theoretical possibility of building a sort of « scales « of conflict and stability. But it should be emphasized again: they are two different, though interconnected dimensions rather than characteristics that exclude or include each other. Availability and defined in a way a variable dimension , size and intensity of one of them does not mean the absence or corresponding increase / decrease in the other.

Keywords: political stability, political conflict.

Надійшла до редколегії: 13.12.2013 р.

УДК 328.32

Я. Печенка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПАРЛАМЕНТ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ

Проаналізована сутність парламенту як інституту соціально-політичного представництва інтересів. Запропоновані етапи розвитку інституту парламентаризму у контексті трансформації самої практики народного представництва та її теоретичного обґрунтування. Висвітлені основні функції парламенту як інституту представництва інтересів у сучасному суспільстві.

Ключові слова: парламент, представництво, депутат, станово-представницькі установи, соціальні інтереси.

Однією з головних інституційних умов становлення та розвитку демократії та громадянського суспільства є забезпечення широкого представництва усього спектру соціальних інтересів, наявних в суспільстві, що закладає підвалини стабільного

розвитку політичної системи та забезпечує легітимну участь у громадському житті та вирішенні державних справ населення. Ключовою інституцією у процесі такого забезпечення виступає парламент як вищий представницький орган державної влади, що виражає думку нації.

З часу свого створення парламент у тій чи іншій формі завжди виступав інституційною формою відображення соціальних інтересів, хоча цього ступінь представництва змінювався у різні історичні періоди та під впливом політичних подій. Таким чином, становлення та розвиток парламентів як представницьких органів є природний наслідок політичного розвитку країн Західної Європи. Фактично сьогодні парламент у політичних системах розвинутих країн, будучи посередником між суспільством та державною владою, виконує роль буфера та майданчика артикуляції різноманітних соціальних інтересів на державному рівні.

У своєму розвитку парламент як інститут політичного представництва пройшов декілька етапів:

1. Протопарламентський. Досить помилковим вважати, що до виникнення парламентів у середньовічній Європі західна цивілізація не знала спроб та ідей представництва інтересів на загальнодержавному рівні. Початки практики представництва інтересів можна знайти ще в Античності. У Стародавніх Афінах протягом IX – IV ст. еволюція державного ладу характеризувалася поступовим ослабленням ролі Народних зборів у бік підвищення позицій представницьких інституцій. Так у 594 р. до н. е. обраний архонтом для проведення назрілих реформ Солон створив новий державний орган – колегіальну Раду чотирьохсот.

Представництво у цьому органі встановлювалось за племінною ознакою. Від кожного з чотирьох племен (філ), на які поділялося афінське суспільство, обиралися по 100 представників. Пізніше на її основі була створена Рада п'ятисот, що формувалася вже на основі територіального представництва. В подальшому представницькі установи створювалися протягом майже всього періоду існування давньогрецької демократії [1, с. 80].

Це ж саме стосується й державно-політичного розвитку історії Стародавнього Риму, особливо в республіканський період його історії. Римський Сенат, будучи одним з найбільш впливових органів держави, створювався як представницька установа спочатку інтересів міської знати Риму, а згодом й провінційної. Водночас ці представницькі установи мали обмежену соціальну базу та відображали інтереси та поточну боротьбу лише серед панівних верств рабовласницьких суспільств Давньої Греції та Риму.

2. Станово-феодальний період. Станово-представницькі інституції почали виникати у середньовічній Європі (Генеральні Штати у Франції, Кортеси в Іспанії, англійський парламент, рейхстаги і ландтаги в Німеччині). Водночас існує й дещо інша думка стосовно коренів парламентаризму в Європі. Так американський політолог Р. Даль бачить початки практики представницьких установ у середньовічній Європі набагато раніше, ніж XII ст. На його думку, першими прототипами подібних представницьких установ стали представницькі зібрання норманської знаті на півночі Європи. З Норманським завойованням скандинавські племена принесли у Європу й ідею представництва. Так чи інакше виникнення парламентів ознаменувало собою перехід від ранньофеодальної монархії до станово-представницької, а також початок подолання політичної роздробленості. На цей час припадає остаточне правове оформлення станів. Все населення почало ділитися на три стани: перше – духівництво, друге – дворянство, всі інші вільні мешканці склали третій стан. Представництво за часів феодалізму було виключно становим. Лише в Англії воно мало подвійний характер – як становий, так і територіальний характер. Англійський парламент був за своїм складом та порядком його формування органом представництва територіальних співтовариств – графств і міст.

За часів феодалізму станово-представницькі установи спочатку частково, а пізніше й повністю формувалися на виборній основі. Водночас правом голосу поширювалося лише на привілейовані верстви населення. Це не було народне представництво в його сучасному розумінні. З одного боку, такі установи

формувалися вузьким, досить нечисленним виборчим корпусом, з іншого навіть їх внутрішня діяльність визначалася становим поділом. Значною мірою скликання таких інституцій стало ініціативою монархів. Це давало змогу останнім в обхід великих феодалів звертатися до численних соціальних акторів за підтримкою для територіальної консолідації феодалських держав [2, с. 135]. В умовах боротьби за об'єднання країн, коли монарх сприймався не як абсолютний володар, а перший серед знаті, представницькі установи стали інструментом посилення легітимності його політики та поширення впливу монарха на всю адміністративну територію країни. Численні територіальні спільноти, що стали автономними в результаті комунальної революції, та професійні гільдії прагнули захистити власні здобутки та інтереси. У цих умовах ідея колективного захисту знайшла відображення в інституті політичного представництва, який інституціоналізувався через парламенти. Так у Франції перше скликання у 1302 р. Генеральних Штатів припадає на початок подолання політичної роздробленості країни. Необхідність захисту колективних інтересів міст від свавілля феодалів в межах Генеральних Штатів призвели до формування їх союзу з королівською владою. В Англії виникнення парламенту у 1265 р. значною мірою пов'язано з консолідацією інтересів баронів у боротьбі за послаблення королівської влади.

Сам термін «парламент» (англ. parliament, франц. parlement, от parler – говорить) також виникає у добу феодалізму. У середині XIII ст. в результаті судової реформи Людовика IX зі складу Королівської курії була відокремлена судова палата – паризький парламент. Ця установа довгий час відігравала роль вищої апеляційної інстанції і складалася з професійних юристів. Як орган судової влади паризький парламент існував до Великої французької революції кінця XVIII ст. [3, с. 54]. І хоча він ніколи не виконував представницькі чи законодавчі функції, його назва, що дослівно перекладалася як «говорильня» та призначення (обговорення законів) були запозичені під час формування загальнонаціональних представницьких установ.

Політичне представництво інтересів в станово-представницьких інституціях до початку XIX ст. носило характер представництва за дорученням як за формою, так і за змістом. Так, у Франції виборці вручали депутату, який представляв їх інтереси у Генеральних штатах наказ з чіткими інструкціями та позиціями з актуальних та хвилюючих питань. Новообраний депутат видавав розписку, що мала обов'язкову юридичну силу, про свою згоду на певних умовах виконувати обов'язки представника лише своїх виборців. Приймаючи доручення, депутат підписував присягу на вірність інтересам виборців. У разі необхідності, виникнення нових обставин депутат звертався до виборців з пропозицією про надання додаткових повноважень та інструкцій з обов'язковим обґрунтуванням необхідності у цьому. Після закінчення кожної сесії Генеральних Штатів депутат звітував перед виборцями про виконання своїх обов'язків та успішність захисту їх інтересів. У разі незадоволення діяльністю свого представника, його зради виборці могли достроково припинити його повноваження, тобто відкликати депутата [4, с. 78]. Така практика депутатської діяльності та представництва поширилась у всій феодалській Європі.

Таким чином, депутатський мандат станово-представницьких парламентів за своїм характером був імперативним (жорстким), тобто депутат представляв лише інтереси своїх виборців і мав суворо виконувати їхні доручення, а виборці володіли правом відкликання депутату у випадку, коли вважали, що він не слідує їх дорученням.

3. Ранньобуржуазний етап. Під час та в результаті буржуазних революцій XVII – XVIII ст. у Нідерландах, Англії, Франції та Північній Америці починає змінюватися як сам характер представництва, так і його обґрунтування. Теоретичною підвалиною зміни концептуальних уявлень про парламентаризм стали теорії суспільного договору, поділу влад та народного суверенітету. Перша стверджувала договірний характер суспільного ладу та відповідну можливість корекції державних інститутів через суспільне обговорення. Як Томас Гоббс, так і Джон Локк у своїх концепціях державного ладу виділяли парламент як окремий та впливовий центр прийняття рішень. У цьому контексті питання представництва

розглядалося як основоположний принцип стабільного політичного розвитку. Концепція народного суверенітету розглядала парламент як орган, що представляє увесь народ, а отже має бути найвищим у системі державних органів. Парламент став розглядатися не лише як виключно законодавчий орган влади, а як майданчик формування загальнонаціональних інтересів й гармонізації соціальних інтересів. Велика французька революція поклала край станово-представницькому принципу формування. Символічним й світоглядним у цьому контексті є проголошення депутатами Генеральних Штатів у липні 1789 р. себе Національними зборами, що представляють усю націю, а не окремі стани. З цього часу утверджується погляд на парламент як орган народовладдя. В результаті демократизації виборчого права протягом XIX ст. у провідних країнах світу парламенти починають формуватися як справжні зібрання народних представників. Цьому сприяло як розширення виборчого корпусу, так і відмова від імперативного мандату. В основі концепції вільного мандату, лежить погляд на депутата як представника усїєї нації, а не конкретних виборців. Як відмічає з цього приводу вітчизняна дослідниця О. Скребець, цей час став переломним у розвитку парламентаризму та інституту політичного представництва, що характеризується переходом від народно-делегатської до народно-депутатської форми представництва [2, с. 135].

Водночас тогочасні парламенти ще не мали ознак інституцій, що віддзеркалює інтереси всього суспільства. Розширення виборчого права відкрило двері парламентам міцніючій та зростаючій буржуазії, яка поряд з традиційним дворянством утворила правлячий клас на Заході. І хоча широкі верстви суспільства не мали ще виборчого права та свого представництва у владі, парламенти повсюдно розглядалися як виразники інтересів всього суспільства. Так англійський філософ Дж. Мілль у праці «Роздуми про представницьке врядування» сенс представницького правління вбачав у тому, що «увесь народ або якась численна його частка через своїх депутатів, який цей народ періодично обирає, здійснює верховну владу, що контролює суспільні процеси. За представницької системи вся верховна влада має належати народним депутатам, які контролюватимуть уряд» [6, с. 230].

1. Ліберально-демократичний етап. Після Першої світової війни повсюдно починається чергове розширення виборчого права. У міжвоєнний період виборче право практично в усіх країнах Європи та США стає загальним за принципом один виборець – один голос (рівним). Народне представництво та вільний мандат депутата стають незаперечними аксіомами. Сьогодні у теорії конституційного права парламент як форма представництва інтересів тлумачиться як колегіальний орган, що діє від імені суспільства і в його інтересах, упорядковуючи на цій основі суспільні відносини. Кожний депутат незалежно від типу виборчої системи, за якої він отримав мандат (мажоритарна чи пропорційна) вважається представником всього народу та вільний у своїх діях та поглядах. Водночас ці теоретико-засадничі положення не враховують впливу груп інтересів на парламентський процес. Тому у політичній науці парламент та представництво починаючи з традиції започаткової А. Бентлі на початку XX ст. розглядається як інструмент врегулювання міжгрупової боротьби та конфліктів у сучасному суспільстві [5, с. 52].

Сьогоднішні парламенти у демократичних країнах виступають публічними майданчиками співробітництва та боротьби численних інтересів професійних, територіальних, фінансово-промислових груп. В умовах розвитку партійних систем система політичного представництва отримала ще одну ланку – політичні партії, які в сучасному суспільстві виконують функції акумуляції соціальних інтересів. Представляючи та відстоюючи інтереси конкретних соціальних груп політичні партії фактично обмінюють рівень суспільної підтримки на депутатські мандати. При цьому створюється можливість лобювання не лише соціально-групових інтересів, а й позицій партійного керівництва. Партії слугують надійним фільтром для сегрегації та інтеграції соціальних інтересів, запобіжником їх подрібнення. При цьому існує суттєва різниця у забезпеченні та прозорості механізму представництва залежно від типу виборчої системи. За пропорційної системи народне представництво є більш точним, оскільки пропорційний принцип

забезпечує більш справедливе відображення пререференцій виборців в остаточних результатах. Мажоритарна система, посилюючи особисту відповідальність депутата та комунікацію з виборцями, є менш справедливими. До того ж в мажоритарних округах можливості маніпуляції та впливу фінансово-промислових груп набагато сильніші та ефективніші.

Широка легітимність та представницький характер парламенту визначають той факт, що у конституціях сучасних демократичних країн найширшою компетенцією серед органів влади наділяються саме парламенти. Оскільки природа парламенту виводиться з концепції народного представництва, то його компетенція охоплює як питання державно-владних відносин, так і регулювання приватних сфер життя громадян. До основних функцій сучасних парламентів як інститутів політичного представництва можна віднести наступні:

- Законодавча: прийняття законів є головним завданням парламенту як виразника інтересів народу. Оскільки лише парламент виражає волю суспільства, то він має виключне право приймати загальнообов'язкові норми. При цьому закони розглядають як суспільне благо, що має на меті впорядкування відносин та забезпечення справедливості. Закон є втіленням суспільних інтересів;

- Агрегація соціальних інтересів: через своїх представників у парламенті соціальні групи не лише виражають свої інтереси, а й надають їм форми політичних альтернатив. Конкретні інтереси та потреби знаходять своє відображення у партійних програмах, результатах голосування депутатів з тих чи інших суспільно важливих питань;

- Комунікаційна: представницький характер парламентів робить їх ефективними публічними майданчиками для обміну інформацією між різними політичними силами та узгодження власних позицій для ухвалення максимально прийняттого рішення для більшості сил та груп інтересів;

- Легітимація та врегулювання конфліктів: колегіальність діяльності парламентів та публічний характер дискусій сприяють виявленню соціально-політичної стратифікації суспільства та суспільно-політичних поділів та розмежувань. Саме у стінах представницьких установ під час ухвалення законів проявляються основні соціальні суперечності, що знаходять своє відображення у різних підходах та поглядах політичних сил та боротьбі між ними. Водночас засоби парламентської боротьби (петиції, протести, бійки депутатів) слугують інструментами цивілізованої політичної боротьби. Водночас різноманітність та фрагментарність соціальних інтересів, що особливо чітко проявляється за умов багатопартійності, перетворює парламент не лише у майданчик для з'ясування стосунків, а й для досягнення соціальних компромісів;

- Формування політичного курсу: саме парламент як вища представницька установа в країні покликаний формувати основні засади суспільного розвитку та пріоритети. Водночас це питання й функція викликає найбільші дискусії та конфлікти, оскільки вибір пріоритетів завжди пов'язаний з розподілом ресурсів та благ між соціальними послугами.

- Контролююча: у всіх демократичних країнах парламенти наділені контролюючими функціями по відношенню до органів виконавчої влади.

За радянського періоду інститут політичного представництва в Україні фактично не функціонував. В умовах домінування КППР народне представництво фактично підмінялося партійним, перетворюючи парламент УРСР на атрибут демократичного соціалізму. Інші канали вираження соціальних інтересів були або заборонені (громадські організації, неформальні рухи) або контролювалися державою [7, с. 223]. Тому з проголошенням незалежності українське суспільство по суті з нуля почало формувати інститут представництва. Слід зазначити, що в результаті свого розвитку парламентаризм в Україні набув дещо деформований вигляд порівняно з західними демократіями. Свою негативну роль у цьому зіграли ряд чинників: зрощування влади і бізнесу і як наслідок поява масштабної парламентської корупції, формування більшості партій за кадром принципом, що визначило їх політичну природу як інструментів обслуговування бізнес-інструментів, олігархізація політичного життя

країни, надмірна кількість політичних партій та їх слабка ідеологічна ідентифікація. Водночас однією з головних причин, що негативно впливають на формування парламентаризму в сучасній Україні, стало запровадження у 2006 р. найбільш простої версії пропорційної системи з маленьким виборчим бар'єром (3%) та закритими партійними списками [8, с. 211]. В результаті цього посилилася особиста складова політичного процесу. Сьогоднішні українські політичні партії черпають свою популярність з суспільної довіри до особистостей їх лідерів, а не з власної спроможності ефективно інтегрувати та відстоювати соціальні інтереси груп.

Бібліографічні посилання:

1. Іжа М. Теоретико-методологічні засади дослідження парламентаризму / М. Іжа, М. Росенко [Текст] // Теорія та практика державного управління. – 2013. – №1. – С. 79-84.
2. Скребец Е. В. Парламентаризм и оригинальное политическое развитие / Е. В. Скребец [Текст] // Грані. – 2003. – №4. – С. 133-137.
3. Кудь С. А. Парламентаризм та його суть / С. А. Кудь [Текст] // Вісник Черкаського національного університету. Серія. Політологія. Філософія. – 2009. – №24. – С. 54-55.
4. Яровой Т. С. Основні форми державного правління і парламентаризм: правові аспекти взаємодії / Т. С. Яровой [Текст] // Часопис Київського університету права. – 2011. – №2. – С. 77-80.
5. Ломжець Ю. В. Тенденції розвитку парламентаризму та напрямки удосконалення діяльності парламенту в Україні / Ю. В. Ломжець [Текст] // Наукові праці ЧДУ імені П. Могили. – 2012. – Випуск 185. Том 197. – С. 51-56.
6. Ломжець Ю. В. Парламентаризм як особливий соціально-політичний інститут сучасного цивілізованого суспільства / Ломжець Ю. В. [Текст] // Гілея. – 2010. – №10. – С. 223-234.
7. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал [Текст]. – К.: Юрид. фірма “Салком”; Юрінком Інтер, 2006. – 560 с.
8. Сметанюк У. Парламентаризм: концептуальні засади політичного аналізу / У. Сметанюк [Текст] // Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Політологія. – 2009. – №2. – С. 205-212.

Печенка Я. Парламент как форма социально-политического представительства интересов

Проанализирована сущность парламента как института социально-политического представительства интересов. Предложены этапы развития института парламентаризма в контексте трансформации практики народного представительства и ее теоретического обоснования. Освещены основные функции парламента как института представительства интересов в современном обществе.

Ключевые слова: парламент, представительство, депутат, сословно-представительные учреждения, социальные интересы.

Pechenka Ya. Parliament as a form of social and political representation of interests

The essence of Parliament as an institution of social and political representation of interests is analyzed. The stages of development of the institution of parliamentary practice in the context of the transformation of popular representation and its theoretical basis are proposed. The main functions of Parliament as an institution representing the interests in modern society are highlighted.

One of the main institutional formation and development of democracy and civil society is to ensure broad representation across the spectrum of social interests, existing in a society that lays the foundation of a stable political system and provides legitimate participation in public life and public affairs people. The key institution in the provision of such acts Parliament as the supreme representative body of the government, expressing the opinion of the nation.

Since its inception, the parliament in one form or another has always been a form of institutional reflection of social interests, although the degree of change in the representation of various historical periods and influenced by political events. Thus, the formation and development of parliaments as representative bodies is a natural consequence of the political development of the countries of Western Europe. In fact, today the Parliament in the political systems of the developed countries, as a mediator between society and the government, serves as a buffer area and the articulation of diverse social interests at the state level.

Keywords: Parliament, representative, deputy, estate-representative institutions, social interests.

Надійшла до редколегії: 15.12.2013 р.